

- Psychiatry psychotherapy and clinical psychology, 2022, volume 13, № 1, 80- 89.
DOI: <https://10.34883/PI.2022.13.1.009> [in English].
9. Prokhorenko, L., & Kostenko, T. (2020). Research of psychological and pedagogical typologization of mental developmental delay of schoolchildren. *Insight: the psychological dimensions of society*, (4), 111-131. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2020-4-7> [in English].
 10. Prokhorenko, L., Popovych, I., Sokolova, H., Yarmola, N., & Forostian, O. (2021). Research on reflective-evaluative competence in pupils with intellectual disabilities. *Amazonia Investiga*, 10(46), 138-151. <https://doi.org/10.34069/AI/2021.46.10.13> [in English].
 11. Prokhorenko, L., Sokolova, H., Forostian, O., Kravets, Y., & Horbatiuk, O. (2022). Typology of competence characteristics of pupils with intellectual disabilities. *Amazonia Investiga*, 11(55), 172-181. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.55.07.18> [in English].
 12. Singer, D., & Singer, J. (1990). *The house of make-believe: Children's play and the developing imagination*. Cambridge, MA: Harvard University Press. 352 p. [in English].
 13. Taylor, M. & Carlson, S. (1997). The relation between individual differences in fantasy and theory of mind. *Child Development*, 68 (3), 436-455. <https://doi.org/10.2307/1131670> [in English].
 14. Taylor, M. (1999). *Imaginary companions and the children who create them*. New York: Oxford University Press [in English].
 15. Taylor, M., Cartwright, B., & Carlson, S. (1993). A Developmental Investigation of Children's Imaginary Companions. *Developmental Psychology*, 29 (2), 276-285. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.29.2.276> [in English].
 16. Rudenko, V., & Rudenko, N. (2009). *Matematychni metody v psykholohii [Mathematical methods in psychology]*. Kyiv : Akademydav [in Ukrainian].

Світлана Литовченко,
доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач відділу освіти дітей з порушеннями слуху
E-mail: svetalitovchenko@ukr.net
ORCID ID orcid.org/0000-0003-0001-4667
[Researcher ID GLS-3925-2022](#)

Оксана Таранченко,
доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник відділу освіти дітей з порушеннями слуху
E-mail: ukreditor@ukr.net
ORCID ID orcid.org/0000-0002-5908-3475
[Researcher ID P-69021-2016](#)

Валентина Жук,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник відділу освіти дітей з порушеннями слуху
E-mail: valechka_zhuk@ukr.net
ORCID ID orcid.org/0000-0001-8183-5250
[Researcher ID Q-1331-2016](#)

Віра Литвинова,
старший науковий співробітник відділу освіти дітей з порушеннями слуху
E-mail: surdovera@gmail.com
ORCID ID orcid.org/0000-0001-6014-184X
[Researcher ID P-6431-2016](#)

Володимир Шевченко,
доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу освіти дітей з порушеннями слуху
E-mail: shvchenko_volodumur@ukr.net
ORCID ID orcid.org/0000-0003-0119-3206
[Researcher ID P-8760-2016](#)

Ольга Вовченко,
доктор психологічних наук,
старший дослідник,
старший науковий співробітник відділу освіти дітей з порушеннями слуху
E-mail: olgawow4enko@gmail.com
ORCID ID orcid.org/0000-0002-4399-0118
[Researcher ID P-9297-2016](#)

Svitlana Lytovchenko,
Doctor of Pedagogical Sciences,
Senior Research Fellow,
Head of the Department of Education for Children with Hearing Impairments

Oksana Taranchenko,
Doctor of Pedagogical Sciences,
Senior Research Fellow,
Chief Researcher of the Department of Education of Children with Hearing Impairments

Valentina Zhuk,
Candidate of Pedagogical Sciences (doctor of philosophy),
Senior Researcher of the Department of Education of Children with Hearing Impairments

Vira Litvynova,
Senior Researcher of the Department of Education of Children with Hearing Impairments

Volodymyr Shevchenko,
Doctor of Pedagogical Sciences,
Senior Research Fellow,
Senior Researcher of the Department of Education of Children with Hearing Impairments

Olga Vovchenko,
Doctor of Psychological sciences,
Senior Researcher,
Senior Researcher of the Department of Education of Children with Hearing Impairments

Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН
України,
Київ, Україна
вул. М. Берлінського 9, Київ, 04060, Україна

Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the
National Academy of Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
9 M. Berlinskogo str., Kyiv, 04060, Ukraine

**ПРОГРАМА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІВ, ЯКІ
НАВЧАЮТЬ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ, В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ ТА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ (МОДУЛІ 4, 5 ТА
КУРС З ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ)**

**THE PROGRAM FOR IMPROVING THE QUALIFICATIONS OF
TEACHERS WHO TEACH CHILDREN WITH HEARING
IMPAIRMENTS IN THE CONDITIONS OF THE MARITAL STATE AND
RECOVERY OF UKRAINE (MODULES 4, 5 AND PSYCHOLOGICAL
SUPPORT COURSE)**

Анотація. Модель сучасного педагога передбачає готовність до застосування нових освітянських ідей, здатність навчатися, бути у постійному творчому пошуку, володіти інтерактивно-комунікативними технологіями та засобами дистанційної форми роботи. Це потребує неперервного професійного розвитку, самоосвіти, підвищення кваліфікації. Актуальність проблеми зумовлює *мету статті*: представити «Програму підвищення кваліфікації педагогів, які навчають дітей з порушеннями слуху, в умовах воєнного стану та відновлення України» (модулі 4, 5 та курс з психологічної підтримки), підготовлену за результатами дослідження «Науково-методичне забезпечення навчання дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху» (2021-2023). Дослідження виконувалося відділом освіти дітей з порушеннями слуху Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. Перша частина «Програми підвищення кваліфікації педагогів, які навчають дітей з порушеннями слуху, в умовах воєнного стану та відновлення України» (вступ та модулі 1-3) представлено у попередній публікації (збірник «Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови», Випуск 22, 2023). Основними *методами* визначено: теоретичний аналіз літературних джерел та результатів сучасних досліджень, представлених у наукових виданнях, зокрема

включених до наукометричних баз даних Index Copernicus, Google Scholar, Scopus, Web of Science та ін.; аналіз нормативно-правових документів, сайтів закладів освіти та установ; узагальнення досвіду проведення курсів підвищення кваліфікації педагогів в Інституті спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. На виконання окреслених завдань: презентовано «Програму підвищення кваліфікації педагогів, які навчають дітей з порушеннями слуху, в умовах воєнного стану та відновлення України», зокрема зміст 4, 5 модулів та курс з психологічної підтримки учасників освітнього процесу: учнів, педагогів, батьків. За результатами апробації програму рекомендовано до впровадження в системі підвищення кваліфікації психолого-педагогічних кадрів (спеціальних закладів освіти, закладів з інклюзивним навчанням, інклюзивно-ресурсних центрів), а також системі вищої освіти для формування професійної компетентності майбутніх фахівців психолого-педагогічного профілю.

Ключові слова: спеціальна педагогіка, освіта дітей з порушеннями слуху, діти з особливими освітніми потребами, діти з порушеннями слуху, підвищення кваліфікації педагогів.

Abstract. The model of a modern teacher implies readiness to apply new educational ideas, the ability to learn, to be in constant creative search, to possess interactive and communicative technologies and means of remote work. This requires continuous professional development, self-education, and professional development. The urgency of the problem determines the purpose of the article: to present the «Program for improving the qualifications of teachers who teach children with hearing impairments in the conditions of martial law and the recovery of Ukraine» (modules 4, 5 and a course on psychological support), prepared based on the results of the study «Scientific and methodological support of education children of early and preschool age with hearing impairments» (2021-2023), which was carried out by the Department of Education of Children with Hearing Impairments of the Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy

and Psychology of the National Academy of Sciences of Ukraine. The first part of the «Training program for teachers who teach children with hearing impairments in the conditions of martial law and recovery of Ukraine» (introduction and modules 1-3) is presented in a previous publication. The main methods are defined as: theoretical analysis of literary sources and results of modern research presented in scientific publications, in particular included in the scientometric databases Index Copernicus, Google Scholar, Scopus, Web of Science, etc.; analysis of regulatory documents, websites of educational institutions and institutions; summarizing the experience of teacher training courses at the Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National Academy of Sciences of Ukraine. In order to fulfill the outlined tasks: the «Program for improving the qualifications of teachers who teach children with hearing impairments in the conditions of martial law and restoration of Ukraine» was presented, in particular the content of 4, 5 modules and a course on psychological support of participants in the educational process: students, teachers, parents. According to the results of the approbation, the program is recommended for implementation in the system of professional development of psychological and pedagogical personnel (special educational institutions, institutions with inclusive education, inclusive resource centers), as well as in the higher education system for the formation of professional competence of future specialists in the psychological and pedagogical profile.

Key words: special pedagogy, education of children with hearing impairments, children with special educational needs, children with hearing impairments, professional development of teachers.

Актуальність дослідження. Сучасна система освіти в Україні перебуває у стані змін, зумовлених низкою викликів, з якими раніше їй не доводилося стикатися: інформатизацією суспільства, що спричиняє швидкі темпи діяльності та розвитку;

демографічними змінами, що вимагають швидкої адаптації до діяльності в нових демографічних і соціальних реаліях, а також війною та воєнним станом. Ці зміни проявляються, зокрема, у розробленні професійних стандартів на основі компетенцій і програм щодо децентралізації управління професійною освітою, оновленні матеріально-технічного ресурсу закладів освіти, налагодженні співпраці з роботодавцями, дистанційній формі роботи та навчання.

Перспективою розвитку суспільства є трансформація діяльності в самодіяльність (загально-соціологічний закон), розвитку – в саморозвиток, освіти – в самоосвіту. Модель сучасного вчителя передбачає готовність до застосування нових освітянських ідей, здатність постійно навчатися, бути у постійному творчому пошуку, володіти інтерактивно-комунікативними технологіями та засобами дистанційної форми роботи. Все це потребує неперервного навчання, самоосвіти, підвищення професійної кваліфікації педагогів, зокрема сурдопедагогів.

Підвищення кваліфікації педагогічних працівників здійснюється відповідно до «Порядку підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. за №800. Основними видами підвищення кваліфікації є: навчання за програмою підвищення кваліфікації, у тому числі участь у семінарах, практикумах, тренінгах, вебінарах, майстер-класах тощо; стажування. Окремі види діяльності педагогічних та

науково-педагогічних працівників (участь у програмах академічної мобільності, наукове стажування, самоосвіта, здобуття наукового ступеня, вищої освіти) також можуть бути визнані як підвищення кваліфікації відповідно до зазначеного Порядку.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави констатувати висвітлення різних аспектів підвищення кваліфікації педагогів, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами, у працях вітчизняних і зарубіжних вчених (Засенко & Прохоренко, 2019; Жук, Литвинова, Таранченко, Федоренко & Шевченко, 2014; Литовченко, 2020; Таранченко & Федоренко, 2020; Литовченко, Жук & Литвинова, 2019; Колупаєва & Таранченко, 2019; Литовченко, Таранченко, Жук, Шевченко, Литвинова & Федоренко, 2021; Deppler, Loreman & Smith, 2015).

Актуальними у контексті дослідження є концептуальні та нормативні основи розвитку освіти в Україні (Концепція «Нова українська школа», 2016; Закон України «Про освіту», 2017; Закон України «Про дошкільну освіту», 2001; Закон України «Про повну загальну середню освіту», 2020), сучасні нормативні документи стосовно підвищення кваліфікації та професійного розвитку педагогічних працівників (Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, 2019; Положення про центр професійного розвитку педагогічних працівників, 2020; Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель

закладу загальної середньої освіти», «Вчитель початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)», 2020).

Мета статті: презентація *«Програми підвищення кваліфікації педагогів, які навчають дітей з порушеннями слуху, в умовах воєнного стану та відновлення України»* (модулі 4, 5 та курс з психологічної підтримки), підготовленої за результатами дослідження *«Науково-методичне забезпечення навчання дітей раннього та дошкільного віку з порушеннями слуху»* (2021-2023), що виконувалося відділом освіти дітей з порушеннями слуху Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. Перша частина *«Програми підвищення кваліфікації педагогів, які навчають дітей з порушеннями слуху, в умовах воєнного стану та відновлення України»* (вступ та модулі 1-3) представлено у попередній публікації.

Основними **методами** визначено: методи теоретичного аналізу літературних джерел та результатів сучасних досліджень, представлених у наукових виданнях, зокрема включених до наукометричних баз даних Index Copernicus, Google Scholar, Scopus, Web of Science та ін.; аналізу нормативно-правових документів, сайтів закладів освіти та установ з організації професійного розвитку педагогічних працівників; узагальнення досвіду проведення курсів підвищення кваліфікації педагогів в Інституті спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.

Результати дослідження. *«Програми підвищення кваліфікації педагогів, які навчають дітей з порушеннями слуху, в умовах воєнного стану та відновлення України»* містить 5 модулів: «Соціальне залучення: технологія соціокультурного перетворення» (О. Таранченко), «Актуальні підходи до навчання та супроводу дітей з порушеннями слуху в умовах модернізації освіти» (С. Литовченко), «Технології корекційно-розвивальної роботи з дітьми з кохлеарними імплантами» (В. Жук), «Методики розвитку пізнавальної діяльності на уроках математики як засіб корекційно-розвивального впливу на мислення дітей з порушеннями слуху» (В. Литвинова), «Діти з порушеннями слуху: пізнавальні можливості, мовленнєвий розвиток, соціалізація та специфіка навчання» (В. Шевченко) та курс з психологічної підтримки учасників освітнього процесу: дітей, педагогів, батьків (О. Вовченко).

Зміст програми.

Модуль IV. «Методики розвитку розумово-пізнавальної діяльності на уроках математики як засіб корекційно-розвивального впливу на мислення дітей з порушеннями слуху» (В. Литвинова)

Модуль розрахований на 30 навчальних годин (1 кредит ЄКТС).

Модуль створено на основі вивчення й аналізу наукових і практичних матеріалів педагогічної, психологічної, методичної літератури, що присвячені різним аспектам організації освітнього процесу для дітей з порушеннями слуху.

Цільова аудиторія: педагоги, які надають освітні послуги дітям з порушенням слуху (вчителі, зокрема викладачі корекційно-розвивальних курсів, вихователі, асистенти вчителів та вихователів).

Мета: підвищення рівня професійної компетентності педагогів щодо вивчення та розуміння особливостей мислення дітей з порушеннями слуху (під час вивчення математики), слухового та мовленнєвого сприймання та врахування їх в освітньому процесі з метою попередження та подолання труднощів, урахування та задоволення індивідуальних особливих потреб, оптимізації найбільш успішного функціонування, що має знаходитися в чіткій відповідності до гармонійного розвитку дитини, зменшення або повного усунення обмежень та бар'єрів у процесах її життєдіяльності.

Для досягнення мети визначено *основні завдання:*

- обговорення з педагогами особливостей психічного розвитку глухих дітей та дітей з порушеннями слуху;
- інформування педагогів про специфіку слухомовленнєвого розвитку дітей з порушеннями слуху;
- ознайомлення педагогів з сучасними підходами та принципами корекційно-розвивальної роботи з глухими дітьми та дітьми зі зниженим слухом під час освітнього процесу;
- надання інформації та допомоги педагогам у розумінні процесів мисленнєвої діяльності дітей;
- розгляд типових недоліків і труднощів, які спостерігаються у практиці навчання математиці глухих дітей та

дітей з порушеннями слуху, визначення шляхів їх попередження і усунення;

– надання рекомендацій до оволодіння такими дітьми мовленнєвим матеріалом, специфічним для вивчення математики;

– поінформування педагогів про сучасні методи розширення та закріплення пізнавальних інтересів у глухих дітей і дітей з порушеннями слуху;

– формування у педагогів уміння розвивати у дітей самостійне мислення та критичний аналіз виконання завдань.

Під час розроблення модулю враховано *принципи наукової обґрунтованості* (дотримання досягалося використанням широкої джерельної бази методичного, психолого-педагогічного спрямування, науково обґрунтованих положень щодо організаційно-педагогічних умов, змісту корекційно-розвивальної спрямованої роботи та особливостей її реалізації, достовірних відомостей щодо формування у дітей з порушеннями слуху процесів мислення під час вивчення математики; особливостей пізнавальних інтересів, слухового сприймання і мовлення (усного, дактильного та жестового); *системності* (передбачав послідовне ознайомлення слухачів з психічними особливостями розвитку глухої дитини та дитини з порушенням слуху як системою заходів, що спрямовується на оптимізацію мисленнево-логічного розвитку та пізнавальних інтересів; загальними підходами, зарубіжним досвідом організації корекційно-розвивального впливу на розумовий і слухомовленнєвий розвиток дітей, глухих дітей та дітей зі зниженим слухом; змістом та етапністю формування

математичних навичок; опанування слухачами методами та прийомами ефективної роботи над розвитком логічного мислення у закладі освіти та в родині); *зв'язку теорії та практики* (реалізація здійснювалася завдяки включенню в освітній процес як лекційних, так і практичних занять з демонстрацією та аналізом практичного досвіду викладача та учасників навчальних курсів); *суб'єктності* (реалізовувався завдяки продовженню термінів тісної взаємодії викладача і слухачів курсів, під час яких слухачі не лише застосовували здобуті знання, а й поповнювали їх у практичній роботі та ділилися з колегами).

Передбачено формування *базових компетентностей педагогів*, які дають змогу на високому професійному рівні здійснювати фахове супроводження глухих дітей та дітей зі зниженим слухом, їхніх родин з врахуванням специфіки слухомовленнєвого розвитку.

Педагогічна компетентність – сукупність теоретичних знань, практичних умінь, навичок, ставлень, досвіду, особистісних якостей учителя, що дають змогу здійснювати пошукову, естетичну діяльність, самостійно здобувати нові знання, аналізувати діяльність учасників освітнього процесу, приймати рішення. До ключових компонентів компетентності вчителя належить: здатність працювати самостійно без постійного керівництва, брати на себе відповідальність за власною ініціативою, виявляти ініціативу, не питаючи інших, чи слід це робити, готовність помічати проблеми та шукати шляхи їх розв'язання, уміння аналізувати нові ситуації й застосовувати вже

наявні знання для такого аналізу, здатність спілкування з іншими, засвоювати будь-які знання за власною ініціативою, уміння приймати рішення на основі здорових суджень.

Комунікативна компетентність – це вміння вступати в комунікацію (спілкування), бути зрозумілим («спілкування без обмежень»). Ці вміння допомагають зрозуміти інших (учнів, учителів, батьків).

Продуктивна компетентність – вміння працювати, отримувати результат, ухвалювати рішення та відповідати за них. Більшість науковців серед ключових компетенцій учителя на перше місце ставить саме продуктивну компетентність.

Автономізаційна компетентність – це здатність до саморозвитку, творчості, самовизначення, самоосвіти, конкурентоспроможність. Адже вчитель перш за все вчиться сам (це «вічний учень»).

Психологічна компетентність – це здатність використовувати психологічні засоби навчання в організації взаємодії у процесі освітньої діяльності.

Предметна компетентність, до змісту якої входить володіння певними засобами навчання у сфері освітнього процесу. Це сукупність умінь і навичок, необхідних для стимулювання активності як окремих учнів, так і колективу в цілому. До неї входять уміння вибрати правильний стиль (усне, жестове, дактильне мовлення) і тон у спілкуванні, управляти їх увагою, темпом діяльності.

Математична компетентність – це вміння працювати з числом, геометричними фігурами, поняттями часу, числовою інформацією.

Особисті якості вчителя (це теж одна з найголовніших складових професійної компетентності) – доброзичливість, чуйність, урівноваженість, витонченість, толерантність, рефлексія, людяність.

Очікувані результати:

знання теоретичних основ психічного, розумового і слухомовленнєвого розвитку глухих дітей і дітей з порушеннями слуху, основ математичних знань дитини як системи заходів оптимізації пізнавального, логіко-розвивального, мовленнєвого, та соціально-комунікативного розвитку, особливостей слухового сприймання та мовленнєвого розвитку, ефективних методів та прийомів корекційно-розвивальної роботи з дітьми зі зниженим слухом;

вміння та навички командної взаємодії з фахівцями, які здійснюють супровід на засадах міждисциплінарності, та батьками дітей з порушеннями слуху на партнерських засадах, моніторингу математичних знань і вмінь, стану слухомовленнєвого розвитку дітей з порушеннями слуху;

цінності і ставлення – визнання цінності особистості, права батьків на вибір освітнього шляху дитини, способів комунікації, мови спілкування з нею, повага до сімейних традицій, прийняття та врахування індивідуальних особливостей дитини.

Тема 1. Корекційно-розвивальна робота на уроках математики з дітьми з порушеннями слуху. Мета цієї роботи – формування в учнів способів орієнтування, комунікативної діяльності, засвоєння навчального матеріалу, всебічний розвиток особистості, створення передумов для соціальної адаптації та інтеграції дітей. Основні завдання: розвиток особистості та формування комунікативних навичок за допомогою словесної та жестової мов; подолання вторинних порушень пізнавальної діяльності; удосконалення навичок спілкування на слухозоровій основі (використання збережених аналізаторів та розвиток слухового сприймання), сприймання та продукування мовлення; розширення поняття про оточуюче середовище, поповнення запасу словесних та жестових одиниць; посилення слухового компоненту в умовах слухозорового та вібраційного сприймання мовлення.

Тема 2. Методика початкового навчання математики. Методика початкового навчання математики належить до педагогічних наук; вона враховує закони і правила логіки, закономірності психології, положення дидактики, рекомендації загальної методики математики.

Методика і логіка. Логіка визначає правила міркувань: як людина має мислити. Закони і правила логіки методика використовує в процесі аналізу та структурування навчального матеріалу, формулювання означень математичних понять, встановлення зв'язків між поняттями, відшукування шляхів розв'язування задач. Методика також визначає, які логічні знання

й уміння потрібні учням для свідомого засвоєння математичних знань. Розвиток логічного мислення учнів є одним із завдань викладання математики в школі.

Методика і психологія. Психологія навчання вивчає закономірності психіки дитини, а також вікові та індивідуальні особливості дітей, які проявляються в процесі засвоєння знань. Діяльність учителя на заняттях з учнями так чи інакше містить вплив на їхню психіку: на відчуття, сприймання, пам'ять, мислення, емоції, почуття і волю; на характер, здібності і на особистість загалом. Отже, вчитель має знати особливості розвитку психічних процесів молодших школярів і вміти створювати в учнів оптимальний психічний стан для конкретного виду навчальної діяльності.

Методика і дидактика. Дидактика розробляє принципи навчання, форми організації навчальної роботи, методи навчання. Методика математики враховує дані дидактики, але в їх використанні відображає особливості своєї науки. Принципи навчання діють на всіх ступенях навчання з усіх предметів. Проте в межах навчального предмета в роботі з дітьми з порушеннями слуху деякі з них набувають специфічності. Це стосується, зокрема, принципу наочності, зв'язку теорії з практикою. Методика математики «вибирає» з дидактики потрібні методи, аналізує доцільність їх застосування і розробляє зразки застосування.

Тема 3. Методика початкового навчання математики в школах для дітей з порушеннями слуху й загальна методика

математики. Загальна методика математики розглядає такі питання: шляхи формування математичних понять; використання дедукції та індукції у викладанні математики, аналізу і синтезу в процесі розв'язування задач; методи навчання математики; особливості уроку математики; наочність у навчанні математики.

Тема 4. Основні поняття методики навчання математики в початкових класах (мета, зміст, методи, засоби та форми початкового навчання математики). Визначення змісту і структури початкового курсу математики. Всебічне їх розкриття в програмі і шкільних підручниках. У програмі зазначається, який матеріал вивчається в початкових класах і в якій послідовності, на якому рівні узагальнення розглядається кожне питання. У підручнику зміст навчання конкретизується повідомленням теоретичного матеріалу та системою вправ і задач (підручники, зошити з друкованою основою, картки з математичними завданнями, альбоми, таблиці, роздатковий матеріал і т. ін.), їх застосовують за розробленою методикою. Питання організації навчальної діяльності дітей (в яких випадках доцільна фронтально-колективна, самостійно-індивідуальна чи групова форма роботи; як організувати ту чи іншу форму навчання; як забезпечити диференційований підхід до дітей у навчанні).

Тема 5. Закономірності, встановлені загальною методикою математики, та особливості їх застосування у спеціальній школі для дітей з порушеннями слуху. Методикою початкового навчання математики передбачено урахування: по-перше, вікових особливостей молодших школярів; по-друге, специфікою

програмного матеріалу, що опрацьовується в тому чи іншому класі; по-третє, психофізичними можливостями учнів (в нашому випадку зниженням слуху й розвитком мовленнєвих можливостей дітей). Методика викладання математики в початкових класах має багато спільного з методикою рідної мови, трудового навчання, природознавства.

Отже, завданням методики викладання математики в початкових класах є: обґрунтування мети початкового вивчення математики – *для чого треба вчити математику*; визначення змісту навчання математики – *чого вчити*; розробка засобів навчання (підручники, дидактичний матеріал, наочні посібники, технічні засоби) – *за допомогою чого вчити*; визначення й розробка методів і прийомів вивчення кожного питання розділів програми – *як вчити*; організація навчання (проведення уроку і позаурочних форм навчання) – *як організувати пізнавальну діяльність учнів*; дослідження процесу засвоєння математичних знань учнями – *як вчать діти*; вивчення результатів засвоєння математичних знань учнями – *чого навчилися діти, їх досягнення*; виявлення можливостей виховного й розвивального впливу на молодших школярів у процесі вивчення математики та розробка методів і засобів реалізації такого впливу – *що і як розвивати у дітей на уроках математики, як здійснювати виховний процес під час вивчення математики*.

Модуль V. «Діти з порушеннями слуху: пізнавальні можливості, мовленнєвий розвиток, соціалізація та специфіка навчання» (В. Шевченко)

Модуль розрахований на 30 навчальних годин (1 кредит ЄКТС).

Сьогодні фахівцям, які працюють з дітьми з порушеннями слуху, пропонуються різноманітні форми підвищення кваліфікації: очне навчання, очно-дистанційне навчання, заочне навчання на курсах підвищення кваліфікації, семінари, вебінари тощо.

Серед пріоритетів є впровадження системного підвищення кваліфікації сурдопедагогів спеціальних закладів освіти, інклюзивно-ресурсних центрів та закладів з інклюзивним навчанням на нових засадах та в нових умовах.

Підвищення професійної компетентності педагогічних працівників інклюзивно-ресурсних центрів та закладів освіти щодо навчання дітей з порушеннями слуху забезпечують, зокрема, обласні Центри підтримки інклюзивної освіти. Їх основними завданнями є проведення тренінгів, семінарів, вебінарів; надання консультативно-методичної допомоги з питань навчання дітей з порушеннями слуху керівникам та педагогічним працівникам закладів освіти й інклюзивно-ресурсних центрів. Заклади післядипломної педагогічної освіти можуть використовувати у своїй роботі з підвищення кваліфікації представлений модуль, залучати підготовлених тренерів.

Оскільки сурдопедагог може працювати як зі слабочуючими, так і з глухими дітьми, то підвищення кваліфікації має відбуватися за обома напрямками одночасно. Хоча прийоми роботи в обох випадках різні, але науково-методична основа, на якій вони базуються, єдина.

Матеріали модуля покликані формувати нові професійні компетенції педагога з навчання та виховання дітей з порушеннями слуху з урахуванням типології цієї категорії дітей, закономірностей їх розвитку, сенсорно-перцептивної сфери, інтелектуально-пізнавальної сфери тощо.

Модуль створено для фахівців які:

- планують працювати або працюють з глухими та/або слабочуючими дітьми;
- бажають краще розуміти своїх учнів, щоб бути кориснішими для них, реалізувати освітні програми максимально ефективно;
- прагнуть будувати освітній процес відповідно до актуальних стандартів якості освіти.

Реалізація програми відбувається очно та заочно із застосуванням дистанційних освітніх технологій.

Основна мета і завдання модуля: програма короткострокова, але завдяки мультизавданням за короткий термін у сурдопедагогів формуються стійкі знання в області психолого-педагогічної роботи з дітьми з порушеннями слуху, практичні навички виховання і навчання таких дітей, розуміння загальних положень нормативно-правових документів у галузі освіти глухих і слабочуючих дітей.

Програма навчання складається з послідовних взаємопов'язаних блоків, що містять теоретичні основи, практичні елементи, окремий спеціальний модуль з нормативно-правової бази. Така структура курсу в сучасній професійній освіті

визнана найбільш продуктивною і дозволяє досягти значних результатів навчання навіть в максимально стислий термін.

Під час підвищення кваліфікації фахівці отримують відповіді на низку запитань, а саме:

– які є закономірності психічного розвитку глухих і слабочуючих дітей?

– як відчують і сприймають дійсність такі діти?

– які особливості уваги, уяви, пам'яті слід враховувати педагогу при роботі з дітьми з порушеннями слуху?

– які тенденції і системи педагогічної взаємодії з глухими і слабочуючими дітьми найбільш актуальні?

– як організовано навчання в спеціальних закладах або закладах з інклюзивним навчанням для глухих та слабочуючих дітей?

– як реалізувати моделі інклюзивного навчання, інтегрованої освіти і сімейного виховання дітей з порушенням слуху?

– які варіанти програм для дітей з порушеннями слуху застосовують під час навчання та виховання?

– які є вимоги до адаптивних освітніх програм і результати їх засвоєння?

Вивчення кожної дисципліни включає в себе знайомство з теорією, читання електронних підручників і текстів лекцій, участь у вебінарах та практичних заняттях. Результат навчання – це вміння розробляти і реалізувати адаптивні програми навчання для глухих і слабочуючих дітей; здатність враховувати в роботі психолого-педагогічні особливості, властиві учням з

порушеннями слуху; готовність працювати в очній та дистанційній формах, зокрема в умовах військового стану.

Тема 1. Психолого-педагогічна характеристика дітей з порушенням слуху. Типологія дітей з порушеннями слуху. Закономірності психічного розвитку дітей з порушеннями слуху. Особливості сенсорно-перцептивної сфери (відчуття та сприйняття) дітей з порушеннями слуху. Особливості уваги, пам'яті та уяви у дітей з порушенням слуху. Психологічні особливості формування мислення та мови у дітей з порушеннями слуху. Психологічна характеристика різних видів діяльності дітей з порушеннями слуху.

Тема 2. Виховання та навчання дітей з порушенням слуху (сурдопедагогіка). Сурдопедагогіка як наука. Актуальні теорії, тенденції та системи навчання і виховання дітей з порушеннями слуху. Спеціальне навчання глухих та слабочуючих дітей та їх інтеграція й соціалізація. Актуальні теорії, тенденції та системи навчання і виховання дітей з порушеннями слуху. Білінгвістичне, верботональне навчання; Штайнерівська педагогіка; кохлеарна імплантація та материнська школа. Навчання дітей з порушеннями слуху шкільного віку.

Тема 3. Можливості навчання та виховання дітей з порушенням слуху. Нормативно-правові основи освітнього стандарту для дітей з порушеннями слуху. Вимоги до результатів засвоєння адаптивних основних освітніх програм. Можливості інклюзивного навчання і спеціальної освіти дітей з порушеннями слуху. Сімейне виховання дітей з порушеннями слуху.

Формування та розвиток психолого-педагогічної компетентності педагогів, які працюють з дітьми з порушенням слуху, розглядаються як цілісний процес їхнього особистісного і професійного зростання, який забезпечує умови для реалізації цього завдання в системі спеціальної освіти, набуття та подальшого розвитку професіоналізму, що сприяє успіху в професійній діяльності педагога. Рівень професійної компетентності сурдопедагога позначається не лише на його професійній діяльності, а й на самому процесі життя, самореалізації як засобу самоствердження через самовираження і саморозвиток, зокрема в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України. Саме це і реалізується під час проходження курсів підвищення кваліфікації.

Курс з психологічної підтримки учасників освітнього процесу: дітей, педагогів, батьків (О. Вовченко)

Структура курсу складається із трьох модулів: «Психологічна підтримка дитини з порушеннями слуху на різних вікових етапах розвитку», «Основні психологічні аспекти супроводу викладачів, педагогів в освітньому просторі роботи з дітьми з ООП», «Психологічна допомога родинам, що виховують дітей з ООП».

Кожен модуль розрахований на 30 навчальних годин (1 кредит ЄКТС).

Курс має на меті розкрити теоретичну та практичну сутність, першооснову психологічної самопомоги та допомоги категоріям осіб, з якими працює освітянин (дитина з особливими

потребами; батьки, що виховують дітей з порушеннями слуху; колеги, які потребують першої допомоги щодо збереження психічного здоров'я). У процесі навчання буде розглянуто концептуальні основи психології дитини з ООП, модернізаційні підходи та сучасні технології психологічного супроводу/допомоги дітям та дорослим (від основних теоретичних категорій/понять до кінцевих базових практичних умінь у складних, нестандартних ситуаціях).

Освітняни матимуть змогу ознайомитись з:

– сутністю провідних категорій: теорії психологічної допомоги (артопрактика, тілесна терапія, МАК, нейролінгвістичне програмування тощо); психологічна допомога та психологічний супровід; основи психологічної самопомоги; агресії та ауто агресія, робота з девіантними дітьми, супровід неповних сімей (наприклад, особливості спілкування батьків, що переживають психологічну травму чи стрес; спілкування з багатодітними родинами тощо); емоції та їх види та багато іншого;

– базові етапи психодіагностики та психотерапії: логіка та структура;

– психодіагностичні методики: сутність, зміст, класифікація, особливості використання;

– організація психологічної допомоги: структура, етика спілкування;

– сутність психологічної самопомоги та багато іншого.

Програму розроблено та структуровано на основі узагальнення, обробки експериментальних результатів досліджень

автора; аналізу класичної літератури з психодіагностики, сучасних методів психотерапії та психологічної допомоги різним категорія громадян; інтерпретації сучасних практичних курсів з гештальт-терапії, тілесної терапії, артотерапії та нейролінгвістичних психологічних практик для дітей з ООП, освітян, які працюють з означеними категоріями дітей та батьків, що виховують дітей з особливими освітніми потребами (психолог має підтвердження фаховості та практичний досвід у означених напрямках психотерапії).

Курс спрямовано на освітян, які працюють з дітьми з ООП, зокрема з порушеннями слуху.

Мета: формування навичок використання практичних психологічних методів/методик/технологій та способів їх реалізації в освітній практиці у роботі з дітьми з ООП; підвищення рівня професійної компетентності освітян щодо психологічної допомоги дітям з ООП на різних вікових етапах та їх батькам у процесі навчання; оволодіння засобами психологічної самопомоги у період навантажень/перенавантажень.

Досягнення мети конкретизується такими *завданнями:*

– ознайомити освітян із теоретичними засадами організації психологічної діяльності та допомоги, основними тенденціями сучасної практичної психологічної науки;

– розкрити актуальність проблематики психологічного супроводу різних вікових категорій дітей з ООП;

– ознайомитися з психодіагностичними методиками та доцільністю їх використання (за умов віку, ситуації, проблематики та ін.);

– сформуувати навички психологічної самопомоги, осмислення дії психосоматики в різних життєвих ситуацій (за умов стресу, емоційного вигорання, агресії тощо), критичного аналізу власного емоційного стану та (за можливістю) оточуючих навколо людей;

– розкрити основні напрями сучасної психотерапії: технології психологічного допомоги дітям з ООП, дорослим, які працюють/виховують дитину з ООП, зокрема і дітей з порушеннями слуху (інструментарій, найбільш поширені методи, сфери застосунку);

– навчити освітян не лише теоретично окреслювати особливості психологічної допомоги дітям з ООП, а й використовувати на практиці;

– розглянути та обговорити зміст, сутність «етика психологічної роботи», «етика психологічної допомоги». Охарактеризувати проблеми етично-правового регулювання діяльності психолога в спеціальній психології (означити аспекти проблеми свободи та відповідальності в процесі спілкування з дитиною; ознайомити з професійним етичним кодексом психолога, зокрема, в сучасній Україні);

– порівняти психологічну культуру психолога з України та особливості практичної діяльності зарубіжних психологів.

Загальні компетентності:

– *формування* знань щодо основ роботи психолога в освітньому просторі; розуміння актуальності проблематики сучасних тенденцій, методик, технологій та практик у спеціальній психології; знань щодо основ психодіагностики та методів психологічної допомоги, їх ефективності та доцільності; розуміння можливості використання, поєднання психологічних знань та навчальної діяльності в роботі освітянина;

– *здатність* на практиці застосовувати набуті знання: визначати логіку використання відповідного психодіагностичного інструментарію, обирати ту чи іншу психологічну технологію, слідувати обраній логіці в теоретичній та емпіричній частинах вивчення психологічного явища, відповідно до освітньої, практичної мети та завдань педагога/дитини;

– *здатність* коректно та відповідно до психологічної етики здійснювати усну, письмову презентацію отриманих результатів (іншим колегам-освітянам, що перебувають в одному й тому ж закладі, батькам), з метою відповідного підбору психологічного впливу на дитину, стилю комунікації та багато іншого;

– *навички* працювати в тандемі з психологами, соціальними працівниками для налагодження співпраці: освітянин-дитина, освітянин-батьки, дитина-батьки. Вибудовувати дружню співпрацю з колегами в закладі, зокрема задіювати сферу не лише професійних відносин, а й активувати напрями міжособистісних взаємодій, що дасть можливість вирішувати різні професійні завдання (якісний «teambuilding» в сфері освітніх установ);

– використання основ психологічної самопомоги в критичних, несподіваних ситуаціях. Формування та розвиток здатності до швидкої емоційної саморегуляції, особливо під час стресових ситуацій, за умов емоційного вигорання, моббінгу («mobbing») чи булінгу («bullying»); генерування ідей та дій в нових, не стандартних ситуаціях, зокрема під час практичної реалізації психологічної допомоги під час освітнього процесу, спілкування з дітьми, батьками. Підкреслимо одне з найбільш важливих умінь – оволодіння методиками психологічної самопомоги.

Спеціальні компетентності:

– знання і розуміння мети, методології та методів психологічної діяльності з дітьми з ООП;

– здатність здійснювати теоретичний, методологічний та емпіричний аналіз психологічної проблеми особистості дитини, яку «досліджує» освітянин;

– володіння інструментарієм, методами організації і проведення психологічних досліджень;

– уміння планувати, організовувати та реалізовувати психологічну діагностику (тестування чи опитування; індивідуальні чи групові роботи; стандартизовані чи проєктивні методики та ін.);

– розуміння механізмів психічної діяльності, психічних процесів та станів; закономірностей функціонування пізнавальних процесів; особливостей функціонування мотиваційної та

емоційної сфери особистості; знання про структуру особистості дитини з ООП і рушійні сили її розвитку;

– здатність обирати, використовувати відповідно до проблематики, потреби чи мети освітянина стандартизовані, валідні методики дослідження особистості дитини з ООП;

– знання та використання психологічних закономірностей спілкування, взаємодії та взаємовідносин людей у групах, особливостей міжгрупових відносин (конфлікти, співпраця, підтримка тощо);

– знання закономірностей психічного розвитку особистості з ООП на кожному віковому етапі;

– уміння організувати та надавати допомогу колегам-освітянам з метою обміну досвідом, інформувати щодо результатів пошуку професійної інформації та/або з психологічної тематики; моніторинг нових тенденцій в освітній галузі тощо;

– здатність здійснювати часткову професійно-практичну діяльність психолога (психодіагностичну, психокорекційну, психотерапевтичну, тренінгову, лекційну тощо) з використанням сучасних технологій психологічного впливу та екологічного ставлення (фасилітаційного психологічного супроводу) до іншої особистості щодо якої здійснюється вплив;

– знання основ психологічного консультування, психотерапії, корекційної та розвиткової роботи;

– уміння проводити психологічне дослідження, надавати психологічну допомогу в складних соціальних умовах, здійснювати психологічну допомогу в таких умовах колегам;

– готовність виконувати професійні обов’язки освітянина та психолога водночас: створювати відповідний психологічний клімат в групі, виявляти шляхи оптимізації у нестандартних/кризових ситуаціях чи під час конфліктів в колективі, з батьками, певною окремою дитиною тощо;

– бажання та здатність формувати адаптаційні, мобілізаційні, саморегулюючі навички у професійній діяльності педагога;

– здатність до саморозвитку, самоаналізу, рефлексії власних дій/діяльності, самоменеджменту, самовдосконалення та професійного саморозвитку.

Очікувані результати після курсу занять:

1. Узагальнювати отримані теоретичні дані курсу та формулювати висновки.

2. Здійснювати пошук, опрацювання та аналіз додаткової психологічної літератури із різних джерел, використовуючи сучасні інформаційно-комунікаційні технології.

3. Вміти організовувати, провести психологічне спілкування, тренінг із використанням певної корекційної технології, відповідних методів, технік та ін.

4. Обґрунтовувати власну позицію, робити самостійні висновки, спираючись на психологічне знання, відповідну літературу та науково-публіцистичні дослідження.

5. Самостійно обирати та використовувати валідний, надійний психодіагностичний інструментарій (тести,

опитувальники, проєктивні методики тощо) з метою дослідження тієї чи іншої проблематики.

6. Обґрунтовувати та обирати технології психолого-педагогічного супроводу/допомоги/впливу.

7. Доступно і аргументовано представляти результати дослідження в усній формі колегам-освітянам, батькам.

8. Співпрацювати та брати участь у фахових дискусіях з психологам, соціальними працівниками.

9. Вирішувати етичні неоднозначні, конфліктні питання, використовуючи етичні психологічні принципи та загальнолюдські цінності.

10. Втілювати отримані результати дослідження, покладаючись на власні можливості, уміння, навички та отримані знання на курсі в освітню практику.

11. Діяти на основі етичних міркувань в процесі проведення психологічної діагностики чи психологічної корекції/впливу/допомоги.

12. Здійснювати самодопомогу у складних, напружених ситуаціях, зважаючи на отримані знання з курсу. Використовувати навички планування, тайм-менеджменту, психологічної саморегуляції та багато іншого.

13. Створювати власні оригінальні навчальні підходи, комбінуючи знання педагогічної та психологічної сфери.

14. Здійснювати рефлексію щодо власної професійної діяльності.

Основні знання, уміння та навички після засвоєння матеріалів курсу:

знання:

– про структуру особистості і рушійні сили її розвитку за умов норми та атипового розвитку; інформацію щодо закономірностей психічного розвитку особистості з ООП на кожному віковому етапі; способи використання знань щодо психологічних закономірностей спілкування, взаємодії та взаємовідносин людей у групах, особливостей міжгрупових відносин (конфлікти, співпраця, підтримка тощо);

– щодо особливостей механізмів психічної діяльності, психічних процесів та станів; закономірностей функціонування пізнавальних процесів;

– про мотиваційну, емоційну та поведінкову сфери особистості з ООП;

– щодо професійно-практичної діяльності спеціального психолога (психодіагностика, психокорекція, психотерапія, тренінги, лекції, ігри тощо), сучасні технології, методи розвиткової роботи з колегами-освітянами, дітьми з ООП та їх батьками;

– про основи самопомоги у напружених (соціальних, побутових, професійних) ситуаціях;

уміння та навички:

– основи та особливості психологічної практики у роботі з дітьми з ООП в сфері психодіагностики, психокорекції, психологічного супроводу та ситуаціях миттєвої допомоги;

поєднання психологічних та педагогічних практикумів (ефективність взаємодії психолога та освітянина у роботі не лише з дитиною, а й з колегами, батьками); використання результатів психодіагностичних методик у роботі педагога з класом, під час спілкування з певною дитиною, батьками; уміння аналізувати власні емоційні переживання, саморефлексія, надання першої психологічної самопомоги.

Форми реалізації: лекційні та практичні заняття, семінарські години, тематичні-тренінги та майстер-класи, самостійні завдання щодо опрацювання певної додаткової літератури; аналіз випадків із практичної діяльності та їх обговорення; використання тестів, опитувальників та проєктивних методик.

Структура курсу складається із трьох модулів, що відповідають трьом особистісним рівням:

- Я-психічне (емоційно-вольова, потребово-мотиваційна та діяльнісна сфери),
- Я-фізичне (тілесний рівень самоусвідомлення),
- Я-соціальне (соціальний рівень самоусвідомлення).

Змістове наповнення кожного модулю враховує психологічні особливості освітян, які працюють із дітьми з особливими освітніми потребами (специфіку щоденної роботи фахівців, психологічне напруження; особливості впливу на освітній процес психічного розвитку дітей; питання, які найбільш часто цікавлять педагогів під час одноденних майстер-класів, навчальних семінарів тощо). Кожен модуль програми містить психокорекційний зміст, що апелює до актуальних сфер взаємодії:

освітянина з дитиною, освітянина з батьками, освітянина із власним «Я», освітянина з іншими, освітянина з соціумом.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За результатами апробації та рецензування програму рекомендовано до впровадження в системі підвищення кваліфікації психолого-педагогічних кадрів (спеціальних закладів освіти, закладів з інклюзивним навчанням, інклюзивно-ресурсних центрів), а також системі вищої освіти для формування професійної компетентності майбутніх фахівців психолого-педагогічного профілю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.02.2023).

2. Засенко, В., & Прохоренко, Л. (2019). Освіта «особливих» дітей: стратегія розвитку. *Рідна школа*, 3, 48-52.

3. Жук, В., Литвинова, В., Таранченко, О., Федоренко, О., & Шевченко, В. (2014). Концепція розвитку дошкільної освіти дітей із порушеннями слуху. Проект. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 2, 38-43.

4. Литовченко, С. (2020). Діти з порушеннями слуху раннього та дошкільного віку : навчання та супровід : монографія. К. : ФОП Симоненко О.І. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/731670>

5. Таранченко, О., & Федоренко, О. (2020). Новий формат освітнього середовища: діти з порушеннями слуху у початковій школі: навчально-методичний посібник. Київ. 223 с. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/730669/>

6. Литовченко, С., Жук, В., & Литвинова, В. (2019). Новий формат освітнього середовища: діти з порушеннями слуху у дошкільлі: навч.-метод. посіб. Київ: ФОП Симоненко О.І., 279 с. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/729747/>
7. Колупаєва, А., & Таранченко, О. (2019). Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : навчально-методичний посібник. Харків : Видавництво «Ранок». Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/719075/>.
8. Литовченко, С., Таранченко, О., Жук, В., Шевченко, В., Литвинова, В., & Федоренко, О. (2021). Сучасний курикулум в освіті дітей з порушеннями слуху : методичні рекомендації. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 321 с. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731776>
9. Deppeler, J., Loreman, T., & Smith, R. (2015). Teaching and learning for all. In J. Deppeler, T. Loreman, R. Smith, and L. Florian. (Eds.), Inclusive pedagogy across the curriculum. International perspectives on inclusive education. London: Emerald Group Publishing. Find this resource, Vol. 7, 1-10.
10. Нова українська школа. Концепція, 2016 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 15.02.2023).
11. Про освіту. Закон України від 2017 р. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, №38-39, ст.380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 02.07.2023).
12. Про дошкільну освіту. Закон України від 2001 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, №49, ст.259. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> (дата звернення: 02.07.2023).
13. Про повну загальну середню освіту. Закон України від 2020 р. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, №31, ст.226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення: 02.07.2023).
14. Положення про центр професійного розвитку педагогічних працівників. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2020 р.

№ 672. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2020-%D0%BF#Text>
(дата звернення: 15.02.2023).

15. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 р. № 2736. URL: <https://cprppkyiv.kyivcity.gov.ua/profstandarts/> (дата звернення: 02.07.2023).

REFERENCES

1. Poriadok pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh i naukovopedahohichnykh pratsivnykiv [The procedure for improving the qualifications of pedagogical and research-pedagogical workers]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 serpnia 2019 r. № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

2. Zasenka, V., & Prokhorenko, L. (2019). Osvita «osoblyvykh» ditei: stratehiia rozvytku [Education of "special" children: development strategy]. *Ridna shkola*, 3, 48-52. [in Ukrainian].

3. Zhuk, V., Lytvynova, V., Taranchenko, O., Fedorenko, O., & Shevchenko, V. (2014). Kontseptsiia rozvytku doshkilnoi osvity ditei iz porushenniamy slukhu [Concept of development of preschool education of children with hearing impairment]. *Proekt. Osoblyva dytna: navchannia i vykhovannia*, 2, 38-43. [in Ukrainian].

4. Lytovchenko, S. (2020). Dity z porushenniamy slukhu rannoho ta doshkilnoho viku : navchannia ta suprovid : monohrafiia [Children with hearing impairments of early and preschool age: education and support: monograph]. K. : FOP Symonenko O.I. <https://lib.iitta.gov.ua/731670> [in Ukrainian].

5. Taranchenko, O., & Fedorenko, O. (2020). Novyi format osvitnoho seredovyscha: dity z porushenniamy slukhu u pochatkovii shkoli: navchalno-metodychnyi posibnyk [A new format of the educational environment: children

with hearing impairments in primary school: educational and methodological guide]. Kyiv. <https://lib.iitta.gov.ua/730669/> [in Ukrainian].

6. Lytovchenko, S., Zhuk, V., & Lytvynova, V. (2019). Novyi format osvitnoho seredovyscha: dity z porushenniamy slukhu u doshkilli [A new format of the educational environment: children with hearing impairments in preschool]: navch.-metod. posib. Kyiv: FOP Symonenko O.I. <https://lib.iitta.gov.ua/729747/> [in Ukrainian].

7. Kolupaieva, A., & Taranchenko, O. (2019). Navchannia ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v inkluzyvnomu seredovyschi : navchalno-metodychnyi posibnyk [Education of children with special educational needs in an inclusive environment: educational and methodological manual]. Kharkiv : Vydavnytstvo «Ranok». <https://lib.iitta.gov.ua/719075/>. [in Ukrainian].

8. Lytovchenko, S., Taranchenko, O., Zhuk, V., Shevchenko, V., Lytvynova, V., & Fedorenko, O. (2021). Suchasnyi kurykulum v osviti ditei z porushenniamy slukhu : metodychni rekomendatsii [Modern curriculum in the education of children with hearing impairment: methodical recommendations]. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731776> [in Ukrainian].

9. Deppeler, J., Loreman, T., & Smith, R. (2015). Teaching and learning for all. In J. Deppeler, T. Loreman, R. Smith, and L. Florian. (Eds.), Inclusive pedagogy across the curriculum. International perspectives on inclusive education. London: Emerald Group Publishing. Find this resource, Vol. 7, 1-10 [in English].

10. Nova ukrainska shkola [New Ukrainian school]. Kontseptsiiia, 2016 r. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].

11. Pro osvitu [About education]. Zakon Ukrainy vid 2017 r. Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 2017, №38-39, st.380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].

12. Pro doshkilnu osvitu [About preschool education]. Zakon Ukrainy vid 2001 r. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 2001, №49, st.259. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> [in Ukrainian].

13. Pro povnu zahalnu seredniu osvitu [About complete general secondary education]. Zakon Ukrainy vid 2020 r. Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 2020, №31, st.226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> [in Ukrainian].

14. Polozhennia pro tsentr profesiinoho rozvytku pedahohichnykh pratsivnykiv [Regulations on the Center for Professional Development of Pedagogical Workers]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29 lypnia 2020 r. № 672. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

15. Profesiinyi standart za profesiiamy «Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel pochatkovoї osvity (z diplomom molodshoho spetsialista)» [Professional standard for the professions «Teacher of primary classes of a general secondary education institution», «Teacher of a general secondary education institution», «Primary education teacher (with junior specialist diploma)»]. Nakaz Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy vid 23.12.2020 r. № 2736. URL: <https://cprppkyiv.kyivcity.gov.ua/profstandarts/> [in Ukrainian].

УДК 001.76:376.353

Світлана Кульбіда,

доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу української жестової мови
svk5554@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0194-3495>

Svitlana Kulbida,

Dr. Sc., Prof.,
Principal Researcher of the Ukrainian Sign Language Department

Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН
України,
Київ, Україна
вул. М. Берлінського 9, Київ, 04060, Україна